

LENGYEL ANDRÁS

Radnóti, Vas István és az Őszi rombolás

Ferencz Győző, Radnóti Miklós monográfiusa szerint Radnótit „1935 után a legszorosabb barátság Vas Istvánhoz fűzte” (Ferencz 2005. 310.). Ez azonban nem volt mindig így, sőt a kapcsolat kimondottan rosszul indult. „Középiskolás koruk óta ismerték egymást, mindketten eljártak a Haladás Körbe, melynek Radnóti hamarosan elfogadott költője lett, Vas viszont kívül rekedt” (Ferencz 2005. 310.), s jó ideig a folytatás sem alakult jobban. Ön-életrajzi könyvében maga Vas István beszélte el, hogy idegenkedtek egymástól: „Igen, a barátság későn jött létre köztünk, kezdetben csak néma megvetéssel néztük egymást, távolról. Persze, arról mégis értesültünk, hogy mit tartunk egymásról. Én is tudtam, hogy ő sincs rólam jobb véleménnyel, mint én róla. Különösen azon háborodott fel, hogy hexametereket írok: körülbelül olyan viszolygással ítélte meg őket, mint én a gimnáziumban Hegedűs Géza kacagányos és ótomobilos hexameterait” (Vas 1981. II. 163–164.). Két, majdani barátról lévén szó, ez a távolságtartás némileg meglepő, ha nem is egyedülálló. De közelebb jutunk a viszony megértéshez, ha észrevesszük, hogy e rivalizálás – mindkettőjükre jellemzően – elsősorban nem személyi kérdés volt, hanem versek körül forgott, akőrül tehát, ami mindkettőjük, de kivált Radnóti számára a legfontosabb volt.

Az „előtörténet” legnevezetesebb (s egyben alighanem legkritikusabb) mozzanata is versek, jelesül Vas István készülődő első könyve körül alakult ki. Hogy mi történt ekkor, Vas emlékezéséből lehet tudni, őt újramondva ír az esetről Ferencz Győző is. Ami bizonyos: az első könyve megjelentetésére készülő Vas, Hont Ferenc révén, kapcsolatba került a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumával, s Hont följajánlotta Vasnak, hogy – ha lesz elég előfizető – a könyvet a Művészeti Kollégium kiadja. Vas meg is kezdte az előfizetések gyűjtését, a kiadásból azonban mégsem lett semmi. Maga az érintett úgy tudta, hogy a könyv szegedi kiadásának „leghatározottabb ellenzője Radnóti volt” (Vas 1981, II. 234–235.) – Vas szegedi debütálása így elmaradt. Az *Őszi rombolás* végül máshol, más kiadói jegyzéssel jelent meg, 1932-ben. Nem tisztázott azonban (s emlékezések alapján nem is igen lehetne tisztázni), pontosan mikor zajlott le ez az affér, s Radnóti milyen érvekkel, hogyan akadályozta meg a könyv kiadását. (Erről, értelemszerűen, Vasnak sem lehettek pontos ismeretei: amit tudott, azt másodkézből, hallomásból tudhatta.) Az ördög azonban, mint mindig, ez esetben is a részletekben rejtőzik.

Szerencsére Buday György szegedi iratanyagában fennmaradt egy fontos, a lényegét megvilágító dokumentum: Radnótinak az *Őszi rombolás*ról írott, belső, kollégiumi használatra készült „lektori jelentése”. E dokumentum, melynek tintairású autográf kézírata ma a szegedi múzeum irodalomtörténeti gyűjteményében van, a következő:

Bizalmasan kezelendő!!

Beszámoló Vass István: *Őszi rombolás c. kiadásra szánt verseskönyvéről, a Művészeti Kollégium 1932. szept. 30-án tartott szerk. biz. ülésén.*

==

A kezemhez kapott verses-könyv kéziratban egyetlen egy rossz – értem ez alatt, a nívót, az átlagos nívót meg nem ütő – vers sincs. De egyetlen egy Vass vers sem található a kötetben.

Ez a fiatal költő szinte szintézisét adja a Füst Milán-féle hatásoknak. Füst M.-on igen sok fiatal költő nevelődött, egyike azon egyéniségeknek a Ny. generációjából, akik elhatározó indítást adtak az utánuk jövőknek, gondolok itt Illyésre, Zelkre, Déryre és másokra, de ezek a hatást, Füst hatását mint hagyományt, költői örökséget kezelték, tanultak rajta és átalakították. Vagyis egyéniségek maradtak, vagy lettek. Vass István is lehet még egyéniség. Ma azonban epigon. Igaz, hogy a könyv első kötete lenne a költőnek, de meggyőződésem, hogyha fejlődik, akkor fejlődése útján le fogja tagadni ezt a könyvét. A könyv az új magyar líra útján járatos olvasónak nem nyújt semmit. Ilyen könyv kiadása a Koll. célja nem lehet. Lehet hogy Vass I. költő lesz a szó igazi értelmében. Ma nem az. Egy könyv létjogosultságát pedig nem igazolják az esetleg eljövendő jó kötetek, hogy [!] önmagában nem jogosult.

==

Szövegen alapuló megjegyzések; Tanúság c vers: Illyés, Zelt [,] József nyers hatása. Füst is.

Levél egy berlini barátomhoz:

a vers rossz.

Levél egy halott barátomhoz:

Illyés, József sorok.

Dicséret: József.

Aranyos ősz: egyetlen aránylag önálló verse, de nem nyújt semmit.

Férfikor II.: Füst Milán

Levél egy halott barátomhoz: rossz vers.

A tél: Füst.

Mint a róka: Füst.

==

R. M.

E dokumentum ismeretében néhány kérdés szinte automatikusan tisztázható. A bírálathoz, amely a jelek szerint meggyőzte a Szegedi Fiatalokat, hogy ne adják ki Vas könyvét, 1932. szeptember 30-án született, valószínűleg közvetlenül a „szerkesztő bizottsági” ülés előtt. Hont és Vas találkozása tehát ezt megelőzően történt, s Vas – személyesen bonyolított – előfizetés-gyűjtő akciója is ezt megelőzően indult. (Folytatni, persze, valószínűleg az elutasítás után is folytatta a gyűjtést, hiszen a kiadáshoz pénzre volt szüksége.) Az is azonnal kiderül, hogy Radnóti explicit érvei, ha voltak is személyes „szempontjai”, költészeti

voltak: majdani barátja kéziratát az *eredetiség hiányában* marasztalta el. Hogy igaza volt-e, kérdés, s az is megítélés kérdése, hogy ekkor, 1932 őszén magának a bírálónak a költészetére mennyire volt „eredeti”, s mennyire csak eredetieskedő – ismeretes, hogy olyan kitűnő kritikus, mint Komlós Aladár évtizedek távolából is úgy ítélte meg, hogy kevés jelentős költő indult olyan alacsony színről, mint Radnóti (Komlós 1967. 179.). Jogosnak látszik tehát a föltételezés, hogy itt nem annyira az eredetiség és az eredetiség hiánya került egymással szembe, hanem inkább két különböző, egymással ütköző, de párhuzamos költészeteszmény.

A lektori vélemény közlekedése előtt azonban előzetesen érdemes néhány háttérösszefüggést fölírni. Mindenekelőtt: Csaplár Ferenc (1967), majd az ő úttörő kismonográfiája nyomán Ferencz Győző (2005) is tévesen írja, hogy a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma 1930-ban jött létre, történetünk idején tehát már kétéves lett volna. A helyzet – s ez a szempontunkból is releváns – egészen más. Bár Buday György és a körére gyülekező fiatalok a Művészeti Kollégium nevet már 1931-től használták, a „Művkoll” mint szervezet, csak 1932 őszén jött létre. Addig szervezetként csak a Bethlen Gábor Kör állott rendelkezésükre – a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, mint elnevezés először Buday fametszetkönyvében, a *Boldogasszony búcsúján* (1931) még csak mint (fiktív) kiadói név bukkant föl. Majd, példáját követve, Tolnai Gábor is e fiktív kiadói névvel jelentette meg szabadvers-könyvecskéjét. 1931-ben pedig a jó szimatú Buday rájött, hogy e jól hangzó, s két kiadvány által immár bevezetett nevet előadások rendezőjeként is lehet szerepeltetni. Így indult a „szegedi fiatalok (!) Művészeti Kollégiuma”, azaz *előadássorozata*. Nem lényegtelen mozzanat, persze, hogy mindeközben a Bethlen Gábor Kört Buday, informálisan, egyre inkább felekezeti, a reformátusok mellett katolikusokat és zsidókat is integráló szervezetté igyekezett átfőmálni. Még hozzá oly sikerrel, hogy több lépcsőben ugyan, de összeállt az a körben összejáró, de a kör kereteit feszegető „élcsapat”, amelyből azután 1932 őszén formálisan is megalakult az immár „csupán” művészeti ambíciók kiélésére létrehozott Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. Azaz: a Művkoll megalakulása és a Radnóti lektori véleményét is eredményező kiadói tervek szorosán összefüggtek: azonos akció részei voltak.

E váltásnak két oka volt: egy orientáció-módosulás, amelynek következtében a legtehetségesebb és legambiciózusabb fiatalok egyre inkább a maguk öntörvényű útját akarták járni; s egy, Buday személyes körülményeiben rejtőző motiváció: egyetemi tanulmányai befejeztével Budaynak le kellett mondania a köri elnökségről. E két, merőben különböző, de mégis egy irányba vezető motívumot Buday úgy egyeztette össze, hogy a kör élére, utódjául barátját, a hozzá föltétlenül hű Ádám Lászlót állította, az „élcsapatból” pedig megszervezte a kör alapszabályi keretei közt működő, de saját autonómiáját kiépítő Művészeti Kollégiumot. E megoldásnak több előnye is volt: a kör, a református diákmozgalomnak ez a jól bevezetett, országosan elismert intézménye védőernyőt nyújtott a Művészeti Kollégiumnak, a Művkollban pedig – kettős fedezékben – immár nemcsak informálisan, hanem szervezetileg is jelen lehettek a nem reformátusok. A katolikus Ortutay Gyula például, vagy a baráti kör zsidó tagjai (Hont Ferenc, Radnóti, Reitzer Béla, vagy az ideje jelentős részét külföldön töltő Kárász Judit).

Mindez szempontunkból azért fontos, mert – mint a föntiekből is látható – a Művészeti Kollégium éppen 1932 őszén „állt föl”. Ekkor választotta meg saját tisztikarát (elnök:

Buday, titkárok: Tolnai és Reitzer, jegyző: Ortutay); ekkor szervezték meg saját, a körétől immár független adminisztrációjukat – s ekkor kezdték el szisztematikusan az ambíciójuknak leginkább megfelelő könyvkiadást is.

Hont Ferenc tehát nem önkényesen, hanem, mondhatnánk, szinte szervezeti kötelességből ajánlotta föl Vas Istvánnak az együttműködés lehetőségét. (Hogy nagyon is tervezték külső szerzők szerepeltetését, azt mi sem mutatja jobban, minthogy Radnóti régi barátjának, Szalai Imrének könyvvel való szerepeltetése is a tervek között volt – igaz, végül őt is ejtették.)

Radnóti lektori véleményének egyik hozadéka ezzel a szituációval függ össze: kiderül belőle, hogy a könyvkiadáshoz, legalábbis kezdetben, formális „szerkesztő bizottságot” is működtettek. (Ennek munkája persze, aligha lehetett több mint a Művkoll heves baráti eszmecsereinek sorozata. De figyelemre méltó, hogy a jelek szerint komolyan vették magukat: formát adtak a dolognak.)

Az igazi kérdés azonban már túlmutat a Szegedi Fiatalokon, s magára a szövegre vonatkozik: mit tudhatunk meg a szövegből? Az első, ami kimondható: ez csakugyan elutasító, nemleges vélemény, s mint ilyen, jellemző a két költő *akkori* viszonyára. Ez még *nem* a barátság dokumentuma, sokkal inkább a vetélytárs rivalizáló megnyilatkozása. Ám ilyenként is gazdagítja ismereteinket az emlékezésekhez képest. Az egyik fél, Radnóti magartása immár értelmezhető és mérlegelhető.

Mi a föltűnő a szövegben? Mindenekelőtt a költészet komolyan vétele. Itt nem a két ember közötti magánviszony tematizálódik, hanem magának a verskötetnek egy másik nézőpontból való mérlegelése. Radnóti számára, mint e kézirat is tanúsítja, a költészet szent dolog, komolyan veszi, sőt talán túl komolyan is. Ha figyelembe vesszük, hogy egy fiatal költő ír itt egy másik fiatal költő verseiről, ez a komolyság akár meg is mosolyogható. (Valójában persze, nagyon is jellemző Radnótira ez az attitűd: azt a szerepet próbálgatja, amire az életét föltette.)

Irodalomtörténeti nézőpontból érdekes az is, hogy Radnóti följegyzése utalásokat tartalmaz a könyv tartalmára (kilenc vers címét meg is adja), így a följegyzés és a (megjelent) könyv összevethető. S itt éri az embert az első meglepetés. Az *Őszi rombolás* úgynevezett ügyészségi kötelességhatározata fönnmaradt – ma az SZTE Egyetemi Könyvtára őrzi. (Raktári jelzete: 28629.) A sajtórendészeti feladatokat ellátó királyi ügyészség átvételi keletbélyegzőjéből pedig kiderül: a könyv 1932. szeptember 28-án (vagy: 23-án) hagyta el a nyomdát (a bélyegzőlenyomat utolsó száma némileg elmosódott) – azaz napokkal Radnóti bírálatának megszületése előtt a könyv már elkészült! Kérdés, hogyan magyarázható ez? Úgy gondolom, a könyv kiadásának terve már a nyár elején fölmerült, a szegediek azonban – mivel az egyetemi hallgatók a nyarat az egyetemtől távol töltötték – nem voltak döntési helyzetben. A döntés elhúzódott. Ám Radnóti elutasító véleménye – szóban, irodalmi pletykaként – már az írásbeli rögzítés előtt eljutott Vashoz, s őt ez lépésre kényszerítette. Kinyomtatta könyvét, kiadóként pedig – az akkori, meglehetősen általános szokás szerint – föltüntette a nyomdai munkákat végző nyomda nevét (Hungária Hírlapnyomda Részvénytársaság). A könyv így jó papíron, elegáns betűkkel lett kinyomva, csak a borítófedél sikeredett konvencionálisra – ez nélkülözi a tervezőgrafikus invencióját. Ám ez a fejlemény egyben már azt is jelzi: Radnóti írásos bírálata *post festa* született. A formális döntésnek Vas elébe ment.

Bírálatában Radnóti kilenc verset említ, a könyv 22 verset tartalmaz. Ha az említett versek címe mellé odajegyezzük a könyvbéli oldalszámokat, néhány összefüggésre automatikusan fény derül:

Tanúság: 52–55.
Levél egy berlini barátomhoz: 47–51.
Levél egy halott barátomhoz: 18–20.
Dicséret: 45–46.
Aranyos ősz: 38–40.
Férfikor II.: 25–26.
Levél egy halott barátomhoz: 41–44.
A tél: 16–17.
Mint a róka: 14–15.

Jól látható, hivatkozásait Radnóti nem a versek könyvbéli sorrendje szerint tette meg. Az említések sorrendje valószínűleg a bíráló preferenciáiról árulkodik, s a bíráló azokat a verseket említette előbb, amelyek vagy leginkább érdekelték, vagy amelyek leginkább alkalmasok voltak a „hibák” demonstrálására. Azaz érvként voltak forgathatók.

Hogy konkrét megjegyzéseiben igaza volt-e Radnótinak, e kilenc vers alapján elég nehéz megmondani. A „hatásokat” alighanem jól érzékelt. De az epigonság vádja megítélés szerint már problematikusabb: Vas visszafogottsága mélyén ma már érzékelhetjük egyénisége, világlátása mozdulását. Sőt az is megállapítható, hogy az *Őszi rombolás* versei számos olyan kérdést is megpendítenek, amelyek – ma már tudjuk – Radnóti számára is fontosak, sőt élet- és költészetalakítók lettek (korkritika, a háború prognosztizálása stb.). Ha pedig a Radnóti által első helyen meghivatkozott (s leszólt) *Tanúságot* végigolvassuk, kiderül: a vers rejtett polémia Radnóttal – s egyben egy olyan magatartás előképe, amely utóbb a bíráló számára is fontos lett. A vers egyik gondolatmenete ugyanis ez (54–55):

Súlyos mesterség „ércnél maradandóbb” verset
 írni, nehéz veretűt, szárnyas gonddal kalapálva
 s készíteni sok arany szobrot kicsi bánataimból,
hol van azonban a zápor, sistergő harag innen,
 mellyel súlyos, méltó versbe faragva mutatnám,
 íme, így él a szegénység abban a korban, amelyről
 mondják, hogy koronája az eddigi emberiségnek?
Ezt ha találnám, nem kérkednék daktylosokkal,
vaskos képek zűrzavarát vágnám szemetekbe

Nem kétséges, amikor Vas így beszélt, azt az alternatívát fogalmazta meg, amellyel a „lázadó”, még harsány Radnóti és a visszafogottabb, oppozícióját formába szelídítő Vas ekkori költészete jellemezhető. Ám ma már tudjuk, utóbb Radnóti költészete is – megőrizve egyéniségét – éppen ebben az irányban bontakozott ki, végigjárva a Vas által tematizált „klasszicizáló” utat. S ez nem is véletlen: ugyanarra a helyzetre reagáltak mindketten, noha ekkor, 1932-ben még más-más válaszokat adtak. De a direkt lázadás lehetősége egyre inkább lezárult – a „növelő közösség”, a Szegedi Fiatalok köre aktivitása maga is megtörőben volt már.

S hogy Vas István nagyon is közös problémákról beszélt, mutatják a *Tanúság* más helyei is. Aligha lényegtelen mozzanat például, hogy – ellentétben Radnóttal – Vas már explicit alakban szól saját zsidóságáról, illetve zsidóként lehetséges magatartásáról (54.):

mint a zsidóknak, örökrészem már századok óta
gúny és fojtott fájdalom. Európának a szélén,
bús Magyarországon lakozom s így jól tudom én, hogy
mit tesz az elnyomatás. *Költői ragyogtak előttem,
ők tanítottak a dacra, a távoli, drága szabadság
fénye utáni, reménytelenül lobogó szerelemre.*

Ma már tudjuk, az identitásalakításnak ez a költészet vezérelte módja jelentékenyen meghatározta Radnóti identitás szerveződésének lehetőségeit is (vö. Lengyel 2009). E vonatkozásban persze nem arról van szó, hogy Vas – utóbb kibontakozó – „hatására” kellene gyanakodnunk. Célszerűbb a helyzet és az egyéniség azonos kimenetelű interakciójának szükségképpen rokon eredményével számolni. Az asszimiláció ugyanis, éppen a legszenzibilisebb, minden „apróságra” érzékenyen reagálók körében nem a ‘dicső magyar nemzeti múlt’, hanem „csak” a magyar kultúra csúcsteljesítményeihez, elsősorban költők műveire vonatkoztatva zajolhatott le. A nagyon is esendő múlt ugyanis csak a viszonyokhoz való, e viszonyok fölé magasodó *reagálás* ismeretében válik olyanná, amelyhez hasonlítani érdemes vagy vonzó. Az persze, a *Tanúság* ismeretében aligha tagadható, hogy e lehetőség tudatosításával Vas Radnóti előtt járt. S későbbi, ide vonatkozó eszmecseréik alighanem színezték Radnóti identitás szerveződésének folyamatát.

Hasonlóképpen közös – s Radnóti költészete és sorsa szempontjából meghatározóvá váló – anticipáció Vas itteni jóslata is: „S vallom, háború készül, szörnyűbb az eddigieknél, / nem szükségszerű, felsőbb törvény szabja meg útját, / készíti szántszándékkal előre az emberi gazság” (55.). Aki ismeri Radnóti költészetét, tudja, a háborúnak ez e megsejtése és a következményeivel való szembesülés egyre inkább Radnótinak is élménye lett, sőt egyre inkább e tudatban élte életét és alakította költészetét. Az igazán döntő beállítódásbeli mozzanat, amely megjelenik a *Tanúság*ban, s amely utóbb Radnóttira is egyre inkább jellemző lett, mégsem ez. A döntő mozzanat, úgy hiszem, a költői magatartás, az életalakító művészi telosz Vas által adott megfogalmazása (53-54.):

*Rettenetes a világ és az ember! Nem tagadom, hogy
gyáván kerteltem sokat és ellankadt a lélek.
Nem hallgathatok én. Költő vagyok és szavaimra
bár nem hallgat a föld, mint egykor Orpheuséra
itt az idő már tenni tanúságot a világról
s vallani ellene. Hátha az írás megmarad és majd
kései, méltóbb férfiak, így látják e sorokban
lázadozásom egy aljas, emberietlen időben
és ha az írás elvész, hallja saját komor öröm
tiltakozásom s tiszta ha nem vagyok, oldjon azért fel!*

A verset, a *Tanúságot*, amelyből ez a pár sor is való, láttuk, Radnóti csupán mint „hátástörténeti” dokumentumot emlegette. Ám a fentiek ismeretében aligha lehet kétséges,

hogy voltaképpen mégiscsak más, jelesül a vers fölvetette problémák súlya és ereje volt az, ami elsőként említette meg vele a művet. Véleményét még az ellenkezés motiválta, a vers mint vers nem úgy szólt, ahogy ízlése szerint szólnia kellett volna, maga a vers azonban valamiképpen mégiscsak megfogta. Ha a *Tanúságot* mentalitástörténeti problémák foglalatának tekintjük (s ennyit a vers megalkotottságának módját bírálva is el lehet ismerni róla!), Radnóti sem tagadhatta volna, hogy benne valódi problémák tematizálódtak. Vas és Radnóti későbbi, kibontakozó barátságának alapja, úgy vélem, itt érhető tetten. Ebben a vetélkedéssel elegy szellemi birkózásban formálódott ki a habitusok valamiféle összjátéka.

Ennek fölismerhetése a lektori vélemény előkerülésének legnagyobb hozadéka.

Irodalomtörténeti szempontból természetesen a bírálat részletmegjegyzései is tanulságosak. Radnóti „hatás”-vadászatából ugyanis kiderül, hogy kik voltak azok, akiknek „hatását” fölismerte (vagy fölismerni vélte) Vas verseiben. E vonatkozásban már maguk a hivatkozott nevek is érdekesek (pl. József Attila, Illyés, Füst Milán) – ahhoz ugyanis, hogy ezek hatását észrevegye, vagy akárcsak keresse, neki magának is jól kellett ismernie a hivatkozott költő-kortársakat. Sőt, alighanem az is megkockáztatható, hogy a három emlegetett költő művei neki magának is versalakító mintái voltak. Amit velük kapcsolatban mond, az legalább annyira saját inspirációinak kivetítése, prociálása, mint fölismerés. (József Attilával tudjuk, személyes jó viszonyt ápolt, Füst Milánnal közeli kapcsolatba került, s Illyéssel is volt nexusa.) De a minták – „hatások” – ilyen azonosításán túl legalább annyira érdekes az a tény is, hogy Radnóti itt mily nagy jelentőséget tulajdonít az eredetiségnek, pontosabban a saját én esztétikailag is releváns mentális reprezentációjának. Az én-azonos megnyilvánulás poétikai követelményének. Ez, úgy látszik, számára a költőiség kritériuma volt. Az identifikáció én-azonos megnyilvánítása, versbeszéddé alakítása e fölfogásban szinte a költészet *sine qua non*-ja. Vitakérdés lehet, persze, igaza volt-e ebben tárgyilag, hiszen a költészetnek többféle lehetséges modelljével és gyakorlatával célszerű számolni. De az alighanem bizonyos, hogy önmagát éppen ezzel a szemponttal jellemzi a leghívebben. Sőt úgy gondolom, későbbi nagy költészetének személyiségtörténeti föltételei is ebben a beállítódásban gyökereznek: ő maga ezt a gyakorlatot igyekezett követni. (Más kérdés, hogy mik lehetnek a saját én esztétikailag releváns megnyilvánításának a kritériumai: erről Radnóti nem beszél.)

Szólni kell arról is, hogy ebben a lektori véleményben, bár jól elrejtve, az elsődleges – elutasító – vélekedéssel szemben kitapintható bizonyos respektus is. Jellemző módon nem azt állítja, hogy a versek rosszak, hogy Vas nem költő, hanem „csak” azt, hogy ezek a versek *még nem* az igaziak, nem olyanok, amilyeneknek lenniük kellene. Ez a magatartás Radnóti esetében aligha írható valami diplomatikus témakezelés számlájára. Nagyobb valószínűsége annak van, hogy Vas költészetében már ekkor érzékelt bizonyos lehetőségeket, s ez a sejtelem fékezte tollát. Számára Vas (s költészete) egyszerre lehetett vonzó és taszító, csak éppen akkor még az utóbbi impulzus bizonyult erősebbnek.

*

Visszatérve a lektori véleményt Radnótiból kiváltó akcióhoz, a „szerkesztőbizottsághoz”, meg kell mondanunk, több nyitott kérdés van még. Nem tudjuk, a későbbiekben mennyire maradt meg ez a „szerkesztő bizottsági” közös szelekcióra építő könyvkiadói gyakorlat. S ha megmaradt, írt-e még hasonló lektori véleményeket Radnóti? Sajnos, bár egyáltalán

nem zárhatjuk ki ilyen szövegek létét, ezek egyelőre nem ismertek: Buday hagyatékában sincs több ilyen jellegű szövege Radnótinak. Jó lenne pedig, ha a Művészeti Kollégiumon belüli, költészettörténetileg is releváns közös megbeszélések és viták egyike-másika dokumentálható lenne. Igen tanulságos lehetne például, ha megismerhetnénk, hogy Baróti Dezső és Ortutay Gyula milyen érvek hatására hagyott föl a költészettel (amit pedig kezdetben igencsak ambicionáltak), vagy milyen konfliktus előzte meg a Művkoll másik „házi” költőjének, Berczeli Anzelm Károlynak a kiválását, pontosabban kiközösítését? Ha ezek dokumentumai előkerülnének, alighanem fény derülne belőlük Radnóti e kérdésekben elfoglalt pozíciójára is.

A Vas István kötetéről írott lektori vélemény szövege mindenesetre önmagában is gazdagítja a Radnóti-értelmezés lehetőségeit, s ugyanakkor bevilágít a Szegedi Fiatalok könyvkiadói műhelyének munkájába is.

IRODALOM

- Csaplár Ferenc 1967: *A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma*. Bp.
- Ferencz Győző 2005: *Radnóti Miklós élete és költészete. Kritikai életrajz*. Bp.
- Komlós Aladár 1967: *Radnóti olvasása közben*. In. *Uő: Tárguló irodalom*. Bp. 179–189.
- Lengyel András 1990: *A Szegedi Fiatalok*. In. *Uő: Útkeresések*. Bp. 207–491.
- Lengyel András 2009: *Radnóti identitás-szerveződésének kérdéséhez*. Kézirat, sajtó alatt.
- Vas István 1932: *Őszi rombolás*. Bp.
- Vas István 1981: *Méért vijjog a saskeselyű? I–II*. Bp.